

УДК 347.451

О.Л. ДЗЮБЕНКО, канд. юрид. наук, доц.,
Київський національний університет культури і
мистецтв

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ РОЗДРІБНОЇ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ТА ЙОГО РІЗНОВИДІВ

***Ключові слова:** договір роздрібної купівлі-продажу, договір з умовою про прийняття покупцем товару у встановлений строк, продаж товару за зразками, продаж товарів з використанням автоматів, договір найму-продажу*

Роздрібна купівля-продаж є одним з найбільш розповсюджених договорів серед суб'єктів цивільних правовідносин, що обумовлено необхідністю постійного задоволення особистих, домашніх потреб шляхом придбання товарів. Внесення змін до законодавства України, яке регулює питання роздрібної купівлі-продажу товарів викликає необхідність дослідження окремих аспектів договорів роздрібної купівлі-продажу в цілому та їх окремих видів, зокрема.

Порядок, істотні умови, види договору роздрібної купівлі-продажу досліджували у своїх працях як українські, так і російські вчені, зокрема: А.П. Сергєєв, В.В. Витрянський, В.І. Борисова, Г.А. Осетинська, Є.С. Васильєва, Ж. Подкопалова, Р.О. Стефанчук, С.С. Бичкова, Ю.О. Заїка та інші. Водночас, значна кількість нормативно-правових актів, які регулюють особливості договору роздрібної купівлі-продажу в цілому та його різновидів, зокрема, викликали необхідність упорядкування договорів роздрібної купівлі-продажу та його видів відповідно до сучасного законодавства.

Роздрібна купівля-продаж є самостійним видом договору купівлі-продажу, основним призначенням якого є безпосереднє та системне забезпечення населення продовольчими та промисловими товарами.

Правове регулювання договору роздрібної купівлі-продажу здійснюється параграфом 2 «Роздрібна купівля-продаж» глави 54 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), Законом України «Про захист прав споживачів», Правилами роздрібної торгівлі непродовольчими товарами, Порядком провадження торговельної діяльності та правилами торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів, Рекомендаціями щодо організації продажу товарів за зразками тощо.

Так, за договором роздрібної купівлі-продажу продавець, який здійснює підприємницьку діяльність із продажу товару, зобов'язується передати покупцеві товар, що звичайно призначається для особистого, домашнього або іншого використання, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю, а покупець зобов'язується прийняти товар і оплатити його (ст. 698 ЦК України).

Таким, чином предметом договору роздрібної купівлі-продажу є товар, що звичайно призначається для особистого, домашнього або іншого використання, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю. Крім цього, характерною ознакою предмета договору роздрібної купівлі-продажу, на думку В.І. Борисової, є те, що покупець купує не тільки товар, який звичайно призначається для певних цілей, а таку його кількість, що не перевищує нормально необхідної роздрібної купівлі-продажу для особистого, сімейного, домашнього або іншого використання [1, с.330].

Водночас, особливу увагу слід звернути на те, що в контексті договору роздрібної купівлі-продажу, товари раціонально поділяти на продовольчі та, відповідно, непродовольчі, що зумовлене правовим регулюванням договорів роздрібної купівлі-продажу. Так, наприклад, правове регулювання купівлі-продажу непродовольчими товарами здійснюється Правилами роздрібної торгівлі непродовольчими товарами (далі – Правила). Зокрема, вказані Правила у розділі II визначають особливості продажу окремих груп товарів, серед яких: швейні, трикотажні, хутряні, овчинно-шубні (кожухові) товари та головні убори (глава 1),

текстильні товари (глава 2), взуття (глава 3), електропобутові товари (глава 4), телерадіотовари (глава 5), товари побутової хімії, мінеральні добрива та засоби захисту рослин (глава 6), меблі (глава 7), товари для фізичної культури, спорту, туризму (глава 8), лісоматеріали та будівельні матеріали (глава 9), парфумерно-косметичні товари і мило туалетне (глава 10) та галантерейні товари (глава 11) [2].

Водночас, предметом договору роздрібноі купівлі-продажу не можуть бути товари, що не мають відповідного маркування, належного товарного вигляду, на яких строк придатності не зазначено або зазначено з порушенням вимог нормативних документів, строк придатності яких минув, а також тих, що надійшли без документів, передбачених законодавством, зокрема, які засвідчують їх якість та безпеку (п.14 Правил), а також товари на які нормативними документами встановлено гарантійні строки, без експлуатаційних документів (технічного паспорта або іншого документа, що його замінює, тощо) (п.17 Правил) [2].

Не виникає сумнівів у тому, що предмет є істотною умовою договору роздрібноі купівлі-продажу. Ще однією істотною умовою є ціна, яка, як зазначає Ю.О. Заїка, є однаковою для всіх покупців [3, с.211]. Винятком із загального правила можуть бути лише випадки, коли законом або іншими нормативними актами допускається надання пільг для окремих категорій споживачів [4, с.457]. Так, роздрібні ціни позначаються продавцем на ярликах (цінниках) або в покажчиках цін товарів, що надходять до продажу (п.15 Правил). Слід зазначити, що Правилами встановлюється і форма оплати, яка може здійснюватись готівкою та/або в безготівковій формі (із застосуванням платіжних карток, платіжних чеків, жетонів тощо) відповідно до законодавства. Водночас, разом із товаром споживачеві в обов'язковому порядку видається розрахунковий документ установленої форми на повну суму проведеної операції, який засвідчує факт купівлі товару (п.18 Правил) [2].

Сторонами договору роздрібноі купівлі-продажу є продавець та, відповідно, поку-

пець. Продавцем, відповідно до Порядку провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів (далі – Порядок) може бути суб'єкт господарювання, тобто підприємства, установи та організації незалежно від організаційно-правової форми і форми власності, фізичні особи – підприємці та іноземні юридичні особи, що провадять підприємницьку діяльність на території України (п.1 Порядку) [5]. Особливу увагу слід звернути на те, що торговельну діяльність вказані суб'єкти можуть проводити тільки після державної реєстрації, а у випадках, передбачених законодавчими актами, за наявності відповідних дозвільних документів (ліцензії, торговельного патенту тощо) (п.5 Порядку) [5].

Покупцем може бути як фізична, так і юридична особа. При цьому, як вірно зазначають російські цивілісти, особливість суб'єктивного складу досліджуваного договору полягає в тому, що на стороні покупця, як правило, виступає споживач – фізична особа [4, с.459].

Головна особливість договору роздрібноі купівлі-продажу полягає в тому, що він укладається за правилами публічної оферти, тобто, підприємства роздрібноі торгівлі пропонують укласти цей договір будь-якій особі [6, с.11].

В ЦК України передбачені такі види договорів роздрібноі купівлі-продажу: договір з умовою про прийняття покупцем товару у встановлений строк (ст.701), продаж товару за зразками (ст.702 ЦК), продаж товарів з використанням автоматів (ст.703), договір з умовою про доставку товару покупцеві (ст.704) та договір найму-продажу (ст.705 ЦК). Відповідно до ч.1 ст.701 ЦК України, сторони можуть укласти договір з умовою про прийняття покупцем товару у строк, встановлений договором і протягом цього строку товар не може бути проданий продавцем іншому покупцеві.

Аналізуючи положення ст.701 ЦК України, можна констатувати, що ціну договору з умовою про прийняття покупцем товару у встановлений строк складають ціна самого товару та додаткові витрати, які поніс продавець у зв'язку із забезпеченням передання товару

покупцеві у встановлений строк, якщо інше не передбачено договором або актами цивільного законодавства (ч.3 ст.701 ЦК України).

Особливу увагу слід звернути на роль строку в досліджуваному договорі. Так, строк, з одного боку, визначає проміжок часу, впродовж якого продавець зобов'язаний зберігати товар, а, з іншого, – надає можливість покупцеві прийняти товар. При цьому, ЦК України умовою припинення договору називає неявку або бездіяльність у вчиненні необхідних дій для прийняття товару покупцем (ч.2 ст.701 ЦК України).

Водночас, ЦК України не передбачена спеціальна норма, яка встановлює правові наслідки односторонньої відмови продавця від договору, наприклад, шляхом продажу товару іншій особі до спливу строку, передбаченого договором. У такому разі слід застосовувати відповідні норми глави 51 ЦК України. Так, покупець, в разі невиконання чи неналежного виконання продавцем зберігання товару до спливу обумовленого ними строку, може вистребувати відшкодування завданих збитків, розмір яких має довести (ст.623 ЦК), якщо продавець не доведе відсутність своєї вини (ч.2 ст.614 ЦК України).

Особливу увагу слід звернути на те, що строк зберігання товару у продавця до моменту його прийняття покупцем залежить від особливостей товару. Так, наприклад, вибрані споживачем непродовольчі товари за домовленістю з адміністрацією торговельного об'єкта можуть зберігатися в торговельному залі із зазначенням на виписаному товарному чеку часу оплати. Якщо споживач не вніс плату у визначений час, товар надходить у продаж (п.24 Порядку) [5], (п.21 Правил) [2].

Досліджуючи договір з умовою про прийняття покупцем товару у встановлений строк, слід звернути увагу на те, що споживач, який придбав великогабаритний товар (меблі, будівельні матеріали, піаніно, холодильники, пральні машини тощо) може залишити його на зберігання у суб'єкта господарювання на узгоджений строк шляхом укладення договору зберігання. До залишеного на збері-

гання товару додається копія розрахункового документа, на якій зазначається строк зберігання, а на самому товарі розміщується табличка з написом «Продано» (п.24 Правил) [2]. Таким чином, продавець набуває статусу зберігача, а відносини, які виникають з приводу укладання договору зберігання великогабаритного товару регулюються вже нормами, які містяться у Параграфі 1 «Загальні положення про зберігання» Глави 66 «Зберігання» ЦК України.

Ще однією підставою передання товару на зберігання може бути пряма вказівка умов договору. Так, як вірно зазначає С.С. Бичкова, у договорі можна передбачити, що у випадку нез'явлення покупця у встановлений строк продавець приймає товар на зберігання зі всіма наслідками, передбаченими для договору зберігання. Якщо така умова не була передбачена договором, то після закінчення встановленого часу не викуплений товар надходить у продаж [7, с.474]. При цьому право власності на товар за досліджуваним договором виникає у покупця на загальних підставах, тобто з моменту передання товару, якщо інше не встановлено договором або законом (ч.1 ст.334 ЦК України).

Наступним різновидом договору роздрібної купівлі-продажу є продаж товару за зразками, який, відповідно до ч.1 ст.702 ЦК України, передбачає що сторони можуть укласти договір купівлі-продажу на підставі ознайомлення покупця із зразком товару (за описом, каталогом тощо). Крім цього, обов'язок суб'єкта господарювання полягає у виставленні наявних у нього товарів або їх зразків в повному у торговельному (демонстраційному) залі (п.14 Правил) [2].

Продавець зобов'язаний, відповідно до Рекомендацій щодо організації продажу товарів за зразками, виписати товарний чек із зазначенням у ньому найменування подавця, дати продажу, прізвища покупця, назви товару, його артикула, ціни, назви і кількості окремих предметів, що входять до комплексу виробу, загальної кількості окремих предметів у комплекті, розцвітки і малюнка оббивної ткани-

ни, видів оздоблювальних і облицьовувальних матеріалів і фурнітури (п.19) [8].

Особливу увагу слід звернути на те, що договір продажу товару за зразками в частині, яка стосується моменту його виконання має спільні риси з договором з умовою про доставку товару покупцеві. Так, моментом виконання договору продажу товару за зразками є доставка товару у місце, встановлене договором, а якщо місце передання товару не встановлене – з моменту доставки товару за місцем проживання фізичної особи-покупця. Водночас, моментом виконання договору з умовою про доставку товару – є момент вручення товару покупцеві, а в разі його відсутності – особі, яка пред'явила квитанцію або інший документ, що засвідчує укладення договору або оформлення доставки товару, якщо інше не встановлено договором, актами цивільного законодавства або не впливає із суті зобов'язання (ч.2 ст.704 ЦК України).

Привертає увагу також строк доставки товару. Так, ст.702 ЦК України передбачає лише момент виконання договору та порядок здійснення оплати. При цьому, поза увагою розробників проекту ЦК України залишилося визначення строків доставки товару, а тому у коментарі до ЦК України вони зазначили, що якщо договором не встановлений строк доставки товару для вручення його покупцеві, товар має бути доставлений у розумний строк після одержання вимоги покупця [9, с.474]. Слід зазначити, що аналогічне правило закріплене і в ч.3 ст.704 ЦК України.

Отже, співставлення двох самостійних договорів роздрібної купівлі-продажу дає підстави констатувати, що норми Правил роздрібної торгівлі непродуктовими товарами можуть поширюватися як на продаж товарів за зразками, так і на договори з умовою про доставку товарів покупцеві.

Так, відповідно, до вказаних Правил, доставлені споживачу товари приймаються ним згідно з даними, зазначеними в розрахунковому документі (п.23), при цьому доставка товарів оформляється замовленням-квитанцією або іншим документом (п.24).

Обов'язок продавця полягає у доставці товарів у строк не пізніше 7 днів з моменту оформлення покупки, якщо інший строк не встановлено згідно з домовленістю сторін. Покупець, в свою чергу, має право відмовитися від прийняття товарів, у разі виявлення невідповідності товарів умовам продажу, некомплектних або товарів неналежної якості, а в разі неякісного складання та установки товарів – вимагати безкоштовного усунення недоліків. При умові відмови від товарів покупцем оформляється акт, в якому зазначаються причини відмови. В цьому випадку, продавець зобов'язаний доставити споживачеві товари без недоліків або повернути вартість товарів та послуг за свій рахунок (п.25 Правил) [2].

Важливим в контексті досліджуваних договорів є з'ясування початку перебігу гарантійних строків. Дане питання регулюється Законом України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 р. Так, у ч.4 ст.7 Закону зазначено, що у разі продажу товарів за зразками, поштою, а також у випадках, коли час укладення договору купівлі-продажу і час передачі товару споживачеві не збігаються, гарантійний строк обчислюється починаючи від дня передачі товару споживачеві, а якщо товар потребує спеціальної установки (підключення) чи складення – від дня їх здійснення, а якщо день передачі, установки (підключення) чи складення товару, а також передачі нерухомого майна встановити неможливо або якщо майно перебувало у споживача до укладення договору купівлі-продажу, – від дня укладення договору купівлі-продажу [10].

Самостійним різновидом договору роздрібної купівлі-продажу є продаж товарів з використанням автоматів, який передбачений ст.703 ЦК України та п.12 Правил, якщо предметом договору є непродуктові товари.

Основний обов'язок володільця автомату полягає у доведенні до покупців інформації про продавця, шляхом розміщення на автоматі або надання покупцям іншим чином відомостей про найменування продавця, його місцезнаходження, режим роботи, а також про

дії які необхідно вчинити покупцеві для одержання товару.

Продаж товарів з використанням автоматів є прикладом договору, який вчиняється у конклюдентній формі, а тому, договір вважається укладеним з моменту вчинення відповідних дій покупцем (ч.2 ЦК України). Якщо після використання автомату покупець не отримав оплачений товар він має право звернутися до продавця, на якого законодавець покладає обов'язок негайно надати покупцеві товар або сплачену грошову суму (ч.3 ст.703 ЦК України). Особливу увагу слід звернути на те, що законодавець у вказаній статті використовує терміни «володілець» та «продавець», що є безпосереднім свідченням того, що власником автомату і продавцем можуть бути різні особи.

Останнім різновидом договору роздрібною купівлі-продажу є договір найму-продажу, відповідно до якого до переходу до покупця права власності на переданий йому продавцем товар покупець є наймачем (орендарем) цього товару (ч.1 ст.705 ЦК України). Такий договір є змішаним договором, оскільки містить елементи купівлі-продажу та майнового найму (оренди) [9, с.474]. Таким чином, як вірно зазначає Р.О. Стефанчук, правове регулювання договору найму-продажу до переходу права власності на товар до покупця здійснюється також нормами Глави 58 «Найм (оренда)» ЦК України [11, с.190].

Право власності у покупця на товар, переданий йому за договором найму-продажу, виникає з моменту оплати товару, якщо інше не встановлено договором (ч.2 ст.705 ЦК України). Враховуючи те, що право власності включає право володіння, право користування та право розпорядження (ч.1 ст.317 ЦК України), а за договором найму (оренди) наймач може здійснювати лише право користування майном (ч.1 ст.759 ЦК України), то не виникає сумнівів в тому, що до моменту переходу права власності на товар, покупець може лише користуватися товаром, а власником такого товару залишається продавець. Якщо покупець прострочив оплату товару,

продавець має право вимагати від покупця повернення товару (ч.2 ст.148 ЦК України).

Специфічними рисами договору роздрібною купівлі-продажу, що відрізняють його від інших договорів купівлі-продажу є притаманний йому предмет, суб'єктивний склад та види, серед яких ЦК України розрізняє: договір з умовою про прийняття покупцем товару у встановлений строк, продаж товару за зразками, продаж товарів з використанням автоматів, договір з умовою про доставку товару покупцеві та договір найму-продажу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисова В. І. Цивільне право: підручник: у 2 т. / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, І. В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасиво-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2004– . – 2004. – Т. 2. – 552 с.
2. Правила роздрібною торгівлі непродовольчими товарами / затв. Наказом Міністерства економіки України : від 19.04.2007 р., № 104 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 86. – Ст. 3183.
3. Заїка Ю. О. Українське цивільне право / Ю. О. Заїка. – К. : Істина, 2005. – 312 с.
4. Гражданское право: учеб. : в 3 т. / Е. Ю. Валявина, И. В. Елисеєв и др.; отв. ред. А. П. Сергеев, Ю. К. Толстой. – Т. 2. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. – 848 с.
5. Порядок провадження торговельної діяльності та правила торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів / затв. Постановою Кабінету Міністрів України : від 15.06.2006 р., № 833 // Урядовий кур'єр. – 2006. – № 122.
6. Осетинська Г. А. Цивільно-правовий захист прав споживачів за законодавством України: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.03 / Г. А. Осетинська. – К., 2006. – 20 с.
7. Цивільне право України. Договірні та не договірні зобов'язання : підручник / за заг. ред. С. С. Бичкової. – 2-ге вид., змін. та доп. – К. : КНТ, 2006. – 498 с.

8. Рекомендацій щодо організації продажу товарів за зразками / затв. Наказом Міністерства економіки України : від 20.07.2000 р., № 152. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1022.125.0>

9. Цивільний кодекс України : науково-практичний коментар / за ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. – К. : Істина. – 928 с.

10. Закон України «Про захист прав споживачів» : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 жовтня 2011 р.: (Офіц. текст). – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2011. – 44 с. – (Закони України).

11. Цивільне право : навчальний посібник / за заг. ред. Р. О. Стефанчука. – К. : Наукова думка, 2004. – 366 с.

Дзюбенко О. Л. Загальна характеристика договору роздрібною купівлі-продажу та його різновидів / О. Л. Дзюбенко // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 256–261 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13doltir.pdf>

Досліджуються актуальні питання договорів роздрібною купівлі-продажу та характеризуються їх види (договір з умовою про прийняття покупцем товару у встановлений строк, продаж товару за зразками, продаж товарів з використанням автоматів, договір з умовою про доставку товару покупцеві, договір найму-продажу) на підставі аналізу чинного законодавства та праць відомих цивілістів.

Дзюбенко О.Л. Общая характеристика договора розничной покупки-продажи и его разновидностей

Исследуются актуальные вопросы договоров розничной купли-продажи и характеризуются их виды (договор с условием о принятии покупателем товара в установленный срок, продажа товара за образцами, продажа товаров с использованием автоматов, договор с условием о доставке товару покупателю, договор найма-продажи) на основании анализа действующего законодательства и трудов известных цивилистов.

Dzjubenko O.L. General Characteristics of the Contract of Retail Purchase and Sale and Its Variants

Pressing questions of agreements of retail purchase of sale are probed and their kinds (agreement with a condition about acceptance of commodity a buyer in the set term, off take after standards, sale of commodities with the use of automats, agreement with a condition about delivery a commodity to the buyer, employment contract of sale) are characterized on the basis of analysis of current legislation and labours of known lawyers.